

Kulturhistorisk utredning
TÄNDSTICKSOMRÅDET, JÖNKÖPING

RAPPORT
2014-04-29

Uppdrag: 254783, Tändsticksområdet Jönköping

Titel på rapport: Kulturhistorisk utredning. Tändsticksområdet, Jönköping

Status: Utkast

Datum: 2014-04-29

Medverkande

Beställare: Jönköpings kommun, Tekniska kontoret

Kontaktperson: Linda Bylefors

Konsult: Tyréns AB

Uppdragsansvarig: Emma Hedar, Tyréns AB

Medverkande: Paul Hansson, Tyréns AB
Clara Göransson, Tyréns AB
Mattias Andreasson, Blasberg Andreasson Arkitekter AB
Lars Blasberg, Blasberg Andreasson Arkitekter AB
Anton Andersson, Blasberg Andreasson arkitekter AB

Kvalitetsgranskare: Emma Hedar, Tyréns AB

Författare: Emma Hedar och Paul Hansson

Datum: 2014-04-29

Handlingen granskad av: Emma Hedar

Datum: 2014-04-29

Tyréns AB

205 19 Malmö
Besök: Isbergs gata 15

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte: Stockholm
Org.Nr: 556194-7986

Sammanfattning

Tekniska kontoret vid Jönköpings kommun har uppdragit åt Tyréns AB att utreda och beskriva Tändsticksområdets karaktär och kulturhistoriska värden samt vilken påverkan en etablering av ett P-hus skulle få på det s.k. Hospitalsområdets kulturhistoriska värden.

Tändsticksområdets kulturhistoriska värden är sedan tidigare väldokumenterade och fastslagna i såväl kommunala som statliga planeringsunderlag.

Det kulturhistoriska värdet ligger framför allt i helhetsmiljön, snarare än i de enskilda byggnaderna. Inga byggander har rivits eller tillkommit sedan verksamheten lades ner under 1900-talets andra hälft.

Som representant för äldre industrimiljöer och för Jönköpings moderna utveckling innehar området höga dokumentvärden. Den sammanhållna miljön med krökta gränder, låga hus och hög detaljrikedom ger även området höga upplevelsevärden.

De viktiga karaktärsdragen är kopplade till områdets geografiska läge och utsträckning; hustyper, form och stil samt kulörer och material.

Tändsticksfabriken hade vid sin höjdpunkt en långt större utsträckning än det som uppfattas som Tändsticksområdet idag. Hospitalsbyggnaderna och ett stort område söder om detta ingick också i fabriken. Brister i kopplingen till dessa delar emellan kan åtgärdas och samtidigt möjliggöra en utveckling i området som inte påtagligt skadar riksintresset.

Nya byggrätter kan skapas där tidigare bebyggelse är avriven. Samtliga befintliga byggander bör omfattas av rivningsförbud. Karaktärsdrag och byggnadselement som bör ges planbestämmelser är mark, fasadmaterial, dörrar och fönster samt vissa interiörer.

Ny bebyggelse intill Jamben 2 och 3 skadar inte påtagligt den omkringliggande kulturmiljön. En sådan etablering skulle till och med kunna stärka kopplingen till Tändsticksområdet och balansera Hospitalsområdets abrupta gräns mot väster. Nya byggnader måste anpassas till befintliga i skala, material, takform och färgsättning.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
1.1	Bakgrund.....	5
1.2	Syfte och målsättning.....	5
1.3	Bedömningsunderlag.....	5
1.4	Området.....	6
2	Kulturhistoriskt värde.....	7
2.1	Befintligt skydd och tidigare bedömningar.....	7
2.2	Värdebeskrivning.....	9
3	Underlag för planprogram.....	13
3.1	Historisk bakgrund.....	13
3.2	Karaktärsdrag.....	15
4	Underlag för planbestämmelser.....	19
4.1	Tändsticksfabriken.....	19
4.2	Tändsticksområdet.....	20
5	Etablering av P-hus.....	23

Bilaga Husbilaga

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Tekniska kontoret vid Jönköpings kommun har uppdragit åt Tyréns AB att utreda och beskriva Tändsticksområdets karaktär och kulturhistoriska värden samt vilken påverkan en etablering av ett P-hus skulle få på det s.k. Hospitalsområdets kulturhistoriska värden.

Arbetet har utförts under mars och april 2014 av Paul Hansson och Emma Hedar. Parallellt med detta arbete har ytterligare en utredning utförts, i samarbete med Blasberg Andreasson arkitekter AB; *Framtida utveckling. Tändsticksområdet, Jönköping*.

1.2 Syfte och målsättning

Utredningens första del, som behandlar områdets karaktär och kulturhistoriska värde, ska användas som underlag i Jönköpings kommuns arbete med att ta fram en ny detaljplan för området.

Den andra delen angående etablering av ett P-hus i områdets utkant ska fungera som beslutsunderlag. Jönköpings kommun utreder placering av ett nytt P-hus i västra centrum och denna placering har identifierats som en av tre möjliga.

1.3 Bedömningsunderlag

Utredningen har utförts genom platsbesök, arkiv och litteraturstudier. Jönköpings kommun har för genomförande av uppdraget tillhandahållit:

- Tändsticksområdet. Affärsplan 2012-2014
- Tegel, gjutjärn och ångkraft. Jönköpings tändsticksfabriks byggnadshistoria
- PM, Tändsticksområdet, Jönköping – komplettering av trafikbulerutredning
- 111124 Dp Väster 1.16
- 111124 Planbeskrivning Väster 1.16
- Grundkarta i dwg
- Underlag i 3D, Sketch up över området.
- Tändsticksområdet. Idéer om framtida utveckling. Jönköpings kommun
- Hus G vid Tändsticksområdet i Jönköping. Antikvarisk förundersökning. Nyréns arkitekter
- Planritningar på byggnader, pdf-format
- Kulturmiljöprogram
- Tändsticksområdet. Notiser i samband med invigningen av de ombyggda industrilokalerna till ett nytt kulturhus. Karl-Herman Petersson
- Tändsticksområdets byggnads- kulturhistoriska värden. Karl-Herman Petersson
- Lista över bygglov på fastigheten
- Planritningar på byggander, dwg-format
- Flygbilder

Därutöver har material insamlats och studerats i form av fotografier, illustrationer, kartor och skrifter från Tändsticksmuseet, stadsarkivet i Jönköping, Jönköpings läns museum, Tobaks- och tändsticksmuseet i Stockholm samt Kungliga biblioteket i Stockholm.

1.4 Området

2 Kulturhistoriskt värde

2.1 Befintligt skydd och tidigare bedömningar

Området har i flera omgångar, från 1970-talet och framåt identifierats som kulturhistoriskt värdefullt och unikt i sin välbevarade helhet. Det beskrivs i flera oberoende utredningar, är upptaget i kommunens kulturmiljöprogram samt utpekat som riksintresse av riksantikvarieämbetet.

Riksintresse Jönköping [F 69]

Motivering:

Residensstad belägen vid en strategisk kommunikationsknut, in i 1600-talet starkt befäst med hänsyn till anfallsrisken från Danmark. Administrativt centrum sedan 1600-talet med betydelse för stora delar av södra Sverige. Sällsynt kanalstadsplan från 1600-talets början samt 1800- och 1900-talens industristad och ämbetsmannastad.

Uttryck för riksintresset:

Rikliga minnen från 1600-talsstaden genom den inte helt regelbundna stadsplanen med igenlagda kanaler och inre hamnbassäng. Gamla infartsvägar. Göta hovrätt, Kristine kyrka, rådhus, skola mm.

Det tidigare fästningsområdet väster om kanalen mellan Vättern och Munksjön som under 1800-talets lopp ersattes av en zon av parker och för residensstaden karaktäristiska offentliga byggnader.

Småskalig handels- och hantverksbebyggelse i trä som speglar den förindustriella stadens liv.

Industristaden och den kraftiga expansionen av industriutvecklingen medförde med tändsticksfabriken och andra industriella anläggningar.

Den tidiga förstaden Väster med rätvinklig rutnätsplan från 1836 och rester av äldre småskalig bebyggelse. Utvidgningar av stadsdelen 1854 och 1877.

Hamn- och järnvägsanläggningar, tidiga kommunaltekniska anläggningar. Strandpromenad och mer storstadsmässig bebyggelse från 1800-talets slut.

Stadsparken. Bäckalyckan. Stadsdelen Söder och del av Torpa som visar stadsbyggnadsutvecklingen under 1900-talets tidigare del med ett planmönster som utgår från den äldre rutnätsplanen och sedan antar den tidstypiska oregelbundna, terränganpassade formen och med bebyggelse av flerbostadshus som är karaktäristisk för 1920-talets klassicism och funktionalismen.

Översiktsplan

Nuvarande Översiktsplan är från 2002 och en ny översiktsplan beräknas vara färdig i december 2014. I ÖP 2002 är Tändsticksområdet upptaget, förutom som riksintresse för kulturmiljövården, även som särskilt bevarandevärt område i Jönköpings stadsmiljö.

Bevarandeprogram

I Bevarandeprogram från 1986 tas Tändsticksområdet upp som ett område av kulturhistoriskt och miljömässigt värde, med riktlinjer för bevarande:

"Tändsticksområdet har under de senaste åren avsatts som ett område för kulturella ändamål, hantverk och en del butikslokaler. Tyngdpunkter utgör Länsteatern och Kulturhuset. Sedan tidigare finns Tändsticksmuseet och en del kommunala förvaltningar inom området. Bebyggelsen renoveras nu efter hand och den yttre miljön förbättras genom trädplantering.

Tändsticksområdet utgör ett positivt exempel på möjligheten att "återanvända" ett äldre industriområde.

Den enhetliga miljön gör det motiverat att avsätta Tändsticksområdet som ett "bebyggelseområde som utgör en värdefull miljö" och där särskild hänsyn skall tas till områdets egenart. För att skydda området bör skyddsbestämmelser i detaljplan fastställas."

Enskilda byggnader på Tändsticksområdet som pekas ut i programmet är Tändsticksmuseet (F), Kontorsbyggnaden (A), Verkstadshus och torkhus (D), Magasin(B), Verkstad (G), Ångpannehus (D), Maskinhus(D)

Hospitalsområdets samtliga byggnader pekas ut som kulturhistoriskt och miljömässigt värdefulla.

Detaljplan

Varken området eller enskilda byggnader har skydd i detaljplan.

Byggnadsminne

Tändsticksmuseet, den ursprungliga fabriksbyggnaden, har sedan 1986 status som byggnadsminne enligt KML.

Den första tändsticksfabriken från 1848, numera Tändsticksmuseet.

2.2 Värdebeskrivning

Tändsticksområdets värde ligger framför allt i helhetsmiljön, snarare än i enskilda byggnader samt som ursprunget till en viktig svensk innovationsindustri och en central del av Jönköpings moderna historia.

Tändsticksområdets kulturhistoriska värde ligger till stor del i den kompletta miljön, där inget rivits eller ytterligare bebyggts sedan nedläggningen av fabriken.

Dokumentvärden

Byggnads- och arkitekturhistoriskt värde

Området uppvisar en provkarta på den tidiga industriarkitekturens utveckling från den första herrgårdslänkande träbyggnaden via stenimiterande putsfasader, maskinslaget formtegel med gjutjärnsfönster och sågtandstak till de mer rationella tegelfasaderna på de sista tillbyggnaderna vid 1900-talets mitt. Den ökande mekaniseringen av tillverkningen och införandet av nya kraftkällor har påverkat byggnadernas utformning och placering.

Pedagogiskt värde, tydlighet

Fasadernas jämnt upprepade fönsteröppningar samt sågtandstaken är tydliga indikatorer på byggnadernas ursprungliga användning.

Representativitet

Området visar ett komplett byggnadsbestånd och en bebyggelseutveckling av en industrimiljö från 1840-talet och 100 år framåt, från småskalig verksamhet till fullt utbyggd industri.

Byggnadsteknikhistoriskt värde

Det samlade byggnadsbeståndet innehar för respektive tidsepok nyskapande byggnadstekniker, med bl a norrljusfönster och pelar-balksystem i gjutjärn som medger stora husdjup, och som dessutom använts som avvattningssystem.

Samhälls- och personhistoriskt värde

De f.d. tändsticksfabriken och dess produkter har haft stor betydelse för Jönköpings utveckling, som en av flera stora industrier vilka gett arbetstillfällen under andra halvan av 1800-talet och fram till mitten av 1900-talet. Fabriken har påverkat stadsbilden med hela sitt byggnadsbestånd under samma period, för att senare ha minskats till förmån för annan bebyggelse. Fabriken, säkerhetständstickorna och företaget har nationellt stor betydelse genom innovationen som

sådan och genom företagsledningens expansionsarbete, vilket gett internationellt rykte genom kopplingen till Ivar Kreuger.

Socialhistoriskt värde

Ett stort antal Jönköpingsbor har genom åren haft sin arbetsplats här, inte minst barn och ungdomar. Detta illustreras väl genom tändsticksmuseets utställningar, vilket genom sin fysiska närvaro på platsen har ett stort värde för området. Efter det att tändstickstillverkningen lades ner har lokalerna efter hand fyllts av andra verksamheter, bland annat olika former av fri kulturverksamhet som med stort engagemang tagit sig an och rotat sig i området.

Tändsticksområdet i Jönköping är sällsynt. Som en av de allra första omvandlingarna av ett äldre industriområde i Sverige står det som ett lyckat exempel på en varsam stadsomvandling, som många andra kommuner med kulturhistoriskt värdefulla industriområden kan se som en förebild.

Teknik- och industrihistoriskt värde

Ett fåtal inslag av teknisk utrustning har bevarats i form av traverskran och andra enstaka lyftanordningar och järnbeslag på fasader. Dessa kvarvarande tekniska detaljer är av stor vikt att bevara.

De fåtal industritekniska detaljer som återstår har en viktig pedagogisk uppgift och är viktiga att bevara. Till höger syns en fasad med gjutjärnsfästen för maskiner och till vänster en travers.

Upplevelsevärden

Arkitektoniskt och miljöskapande värde

Flera av byggnaderna har med sina detaljerade fasader, gjutjärnskolonner och sågtandstak upplevelsevärden i sig själva, men det är som hel miljö de största värdena träder fram. De båda gränderna och entréerna från söder och väster samt torget framför Tändsticksmuseet är exempel på platser där detta upplevs.

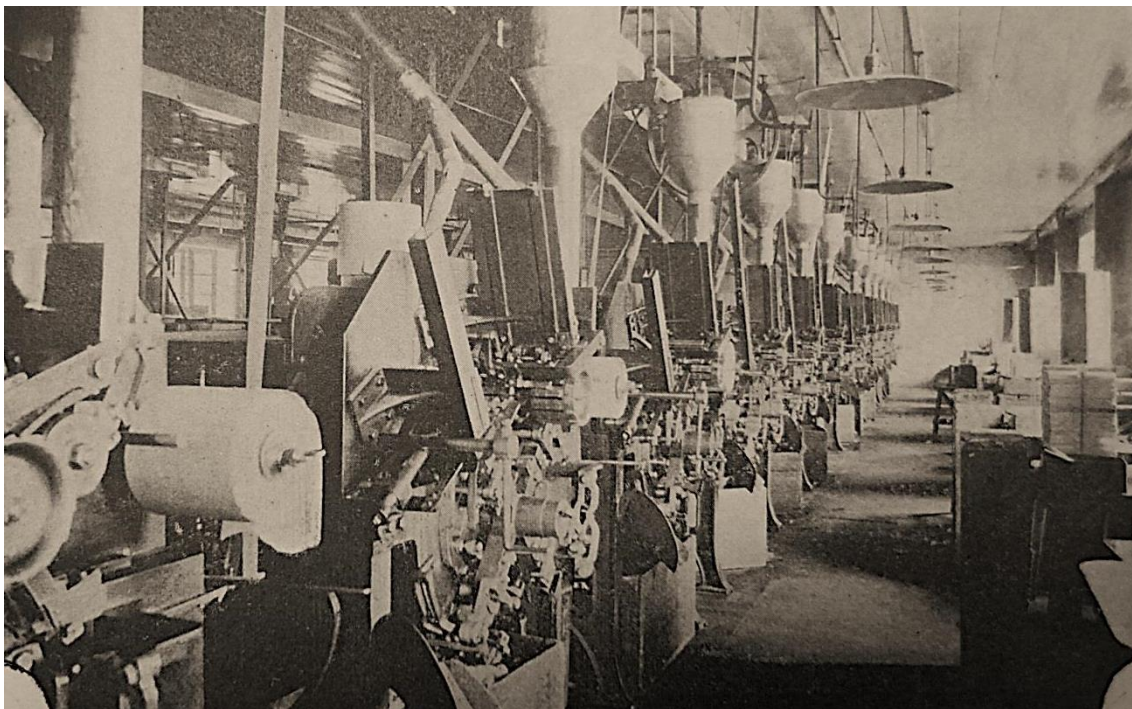
Området har stora upplevelsevärden, kopplade till såväl arkitektoniskt som miljöskapande värde.

Autenticitet

Fabriksområdet är komplett på så vis att samtliga byggnader på tändsticksområdet finns bevarade sedan fabriken stängdes, endast skorstenar och andra komplement har rivits och inga nya byggnader har tillkommit. Kringliggande bangård, järnvägsspår och magasinsbyggnader längre söderut har däremot avlägsnats.

Identitets- och symbolvärde

Tändsticksfabriken och dess produkter har ett stort värde som symbol för Jönköping och att området är tillgängligt för många har stor betydelse. Efter det att den ursprungliga verksamheten lagts ner har en annan typ av verksamhet satt sin prägel på området, med sin egen historia av kamp för den fria kulturverksamheten.

En av askmaskinerna, 1901. Ur: Jönköpings tändsticksfabrik.

Korridor i Kulturhuset med affischer från 1980-talet och framåt.

3 Underlag för planprogram

3.1 Historisk bakgrund

Tändsticksfabrikation i Jönköping

Inte mindre än fem tändsticksfabriker har funnits i Jönköping och det har varit en verksamhet som satt stor prägel på Jönköping som stad och som gjort Jönköping känt i hela världen.

Jönköpings tändsticksfabrik i dagens Jönköping.

Jönköpings tändsticksfabrik etablerade sig 1848 längs Vätterns strand i den nya västra stadsdelen, Förstaden, som lades ut efter att staten överlätit slottsområdet till Jönköping. Placeringen grundade sig på eldfarligheten och närheten till transporter, först via Vättern men från och med 1863 via järnväg. År 1866 köper bolaget Strands Väveri och fabriksområdet utvidgas västerut. År 1877 förvärvar Tändsticksfabriken Hospitalsgården och tar därmed steget över Västra Storgatan. I de f.d. Hospitalsbyggnaderna inrättas kök, matsal, snickeri, bostäder mm. Längs Junebäcken (dagens Junegatan) växer fabriken virkeshantering fram med byggnader som magasin, virkesskjul, såghus, brädtork mm och söder om Brunnsgatan finns omfattande upplag av rundvirke och sågat virke. Öster om dessa placeras fabriken arbetarbostäder.

Kronologi

År	Händelse
1845	Fabriken startade i liten skala i ett boningshus på väster
1847-48	Den första byggnaden på området uppfördes
1859-1894	Kraftig expansion. Väveriet och Hospitalsområdet köps upp.
1863	Järnvägen genom Jönköping färdigställdes, vilket ledde till ökade exportmöjligheter
	Brand i väveriet innebär nedläggning av denna verksamhet.
1965	Avveckling av fabriken påbörjades efter ökad konkurrens från andra världskrigets slut.
1971	Fabriken lades ner och tillverkningen flyttades till Vetlanda och Tidaholm
1975	Jönköpings kommun köper området av Swedish Match för 18 miljoner kronor
1979	Beslut att riva bebyggelsen
1982	Beslut i kommunfullmäktige att byggnaderna istället skulle bevaras. Kommunen investerar 50 miljoner kronor i byggnaderna.
	Efter ockupation av den f.d. brandstationen utlovar Jönköpings kommun ett nytt Kulturhus på området.
1983	Utredning av Karl-Herman Petersson om möjligheter att bevara, renovera och hitta lämpliga verksamheter.
1983-1992	Renovering av samtliga byggnader utom Ångpannehuset
1987	Invigning av Kulturhuset
2011	Ny detaljplan för hotell i områdets östra utkant
2012	Renovering Ångpannehuset

DENNA HANDLING ÄR ARKIVFOTOGRAFERAD

Revynt 28/1913 f. 132

Industrikanteret A och C

KARTA ÖFVER JÖNKÖPINGS TÄNDSTICKSFABRIKS FASTIGHETER ÅR 1911.

Karta över Tändsticksfabriken när den var fullt utbyggd i början av 1900-talet. Stadsarkivet, Jönköping

3.2 Karaktärsdrag

Bebyggelsen i Fabriksområdet

Fabriksområdet är långsträckt, ca 350 x 100 meter, och ligger i en svag sluttning från Västra Storgatan och ner mot järnvägsspåren och Vättern. Byggnaderna i fabriksområdet är i huvudsak sammanbyggda i tre längor som ligger parallellt med vätterstrandens öst-västliga riktning. Byggnadernas utseende speglar såväl konstruktion som ålder. Den äldsta byggnaden är den ursprungliga fabriksbyggnaden klädd med locklistpanel och uppförd i timmer. Därefter följde en period där byggnaderna har putsade fasader och är uppförda med gjutmurar och tegel. Från och med uppförandet av det nya fabrikshuset år 1870 blev tegel det dominerande byggnads- och fasadmaterialet på fabriksområdet.

Området sluttar svagt ner mot Vättern. Fasaderna är i huvudsak i rött tegel och i mindre utsträckning ljus puts. Den äldsta fabriksbyggnaden i foden på bilden är uppförd i trä.

Området har tydliga gränser och upplevs som slutet då byggnaderna till stor del ligger med sammanhängande fasader eller murar direkt mot omgivningen och allmän platsmark. Med några få undantag, som platserna framför och bakom huvudkontoret samt platsen framför kulturhuset, saknas förgårdsmark och vegetation. Markbeläggningen är närmast husen och på öppna platser ofta smågatsten eller kullersten medan mittpartiet av Svavelsticks- och Tändsticksgränd asfalterats. Framför den äldsta byggnaden, Tändsticksmuseet, har gatstenen lagts i ett konstfullt mönster.

Byggnaderna ligger lågt mot omgivande mark och socklarna följer sluttningen, mellan Västra Storgatan och Tändsticksgränd finns suterrängvåningar. Bottenvåningarna ligger nära markplanet och portar och dörrar öppnar sig mot gatan utan trappor, även fönstren sitter lågt vilket ger en intim karaktär.

Svavelsticksgränd, vy mot öster. Bebyggelsen är låg och långsträckt. Till höger skymtar den parallella Tändsticksgränd.

Skalan i området är både stor- och småskalig, detta då byggnaderna är sammanbyggda och bildar långa fasader med få öppningar, samtidigt är byggnadsvolymer låga och vilande och har ofta en hög detaljeringsgrad.

Gaturummen präglas av de båda grändernas sammanbyggda och sinsemellan svagt vinklade fasader. Gränderna binder samman de båda ändpunkternas öppna platser; torget framför Tändsticksmuseet och platsen med traverskranen framför Kulturhuset.

Den dominerande riktningen i området är den öst-västliga som återkommer i såväl de enskilda byggnadernas placering ochnockriktning som i de sammanbyggda huslängorna och gatanätet. Huvudentrén bryter detta mönster med sin nord-sydliga riktning från Västra Storgatan mot Tändsticksmuseet och vidare ut mot Vätterns vatten.

Hustyper, form och stil

Bebyggelsen är låg, de flesta av byggnaderna är i två våningar, några är i en våning och endast en byggnad är i tre våningar. Hustyperna är i huvudsak två, dels låga och breda fabrikshallar med sågtandstak dels smalare byggnader med flacka sadeltak. Takarkitekturen är lugn och vilande tack vare de flacka sadeltaken och de horisontella murkrön som döljer sågtandstaken. Takfotslinjerna bryts endast på några få ställen av frontespiser och takkupor finns bara på tre byggnader.

Fasaderna är enkla och antingen i puts eller i tegel. De karakteriseras av sina regelbundna fönstersättningar där fönstren, som ofta är av samma storlek på varje byggnad, sitter på samma avstånd och i samma axlar. De putsade fasaderna är svagt klassicistiska där en utkragad takfotslist ofta är den enda utsmyckningen. Tegelfasaderna har däremot en något rikare utsmyckning. Fasadmurarna har pärlfog och delas ofta in av lisener samt har kraftigare markerad takfotslist, utsmyckad antingen med tandsnittsmönster eller med bågfris. I

Tändsticksgränd har fasaderna mot norr utrymningsbalkonger i smide. I övrigt finns i fasaderna en del gjutjärns- eller smidesdetaljer som ankarplattor, ventilationsgaller mm.

Mellan Huvudkontoret och den norr om liggande f.d. magasinsbyggnaden sträcker sig en täckt övergång. Ytterligare två sådana har funnits i området och de speglar den industriella produktionens behov av transporter mellan byggnaderna. Framför kulturhuset finns en traverskran som också är en viktig markör för industriella verksamheten.

Den täckta övergången mellan hus A och hus B är en av få lämningar som speglar den industriella produktionens transportbehov.

Kulör och material

Taken är likartade och skiv- eller bandtäckta med plåt i ljust grön kulör. De putsade fasaderna är släta och avfärgade i en ljust gul kulör. Tegelfasaderna är samtliga murade med rött tegel. Snickerierna är också sammanhållna och finns antingen i en engelskt röd kulör eller i en mörkt grön (kromoxid) kulör. Dörrarna och portarna har även de en likartad utformning i 1920-talsklassicism med pilastermotiv och är ofta glasade.

Sammanfattningsvis har bebyggelsen i området en väl sammanhållen och likartad utformning som präglas av två teman, puts och tegel, med små variationer. Den är ålderdomlig utan moderna inslag.

Bebyggelsen i Hospitalsområdet

Byggnaderna i Hospitalsområdet grupperar sig i U-form kring en mot norr öppen gårdsplan. På den till hälften grusade och till hälften stensatta gårdsplanens mitt står ett vådräd och mot norr är gårdsplanen gräsbevuxen och här finns också fruktträd. Gårdsplanen inhägnas av ett spjälstaket i trä. Byggnaderna är i två våningar och högresta med höga socklar. Huvudbyggnaden är i sten med klassicerande putsade fasader i ljus gul kulör och har ett högt valmat sadeltak täckt med tegel. Fasaden mot gårdsplanen är symmetrisk och markeras av de båda entréernas höga stentrappor. På motstående sida står en byggnad i ljus gul locklistpanel med pilastrar och omfattningar i grått. Byggnaden har en frontespis mot huvudbyggnaden. Övriga byggnader kring gårdsplanen är i falurödfärgad locklistpanel med vita omfattningar och vita småspröjsade fönster. Samtliga byggnader har tak av rött tegel. Byggnaderna är ålderdomliga.

Strax söder om denna bebyggelsegrupp finns en större tvåvåningsbyggnad i rött tegel med flackt sadeltak bandtäckt med svartmålad plåt. Fasaderna är indelade med lisener och har ett flertal större grönmålade och glasade träportar. Taket har sadeltäckta kupor mot väster. Öster om denna byggnad är ett öppet skjut ingrävt mot en backe.

Marken söder och väster om dessa byggnader består av en större asfalterad parkeringsplats.

Hospitalsområdet sett från söder. Flygbild Tekniska kontoret, Jönköpings kommun.

4 Underlag för planbestämmelser

Nedan beskrivs i stora drag vilka karaktärsdrag, byggandselement, material, visuella kvalitéer etc. som bör låsas upp med detaljplanebestämmelser. I bilagan längst bak i dokumentet beskrivs byggnad för byggnad.

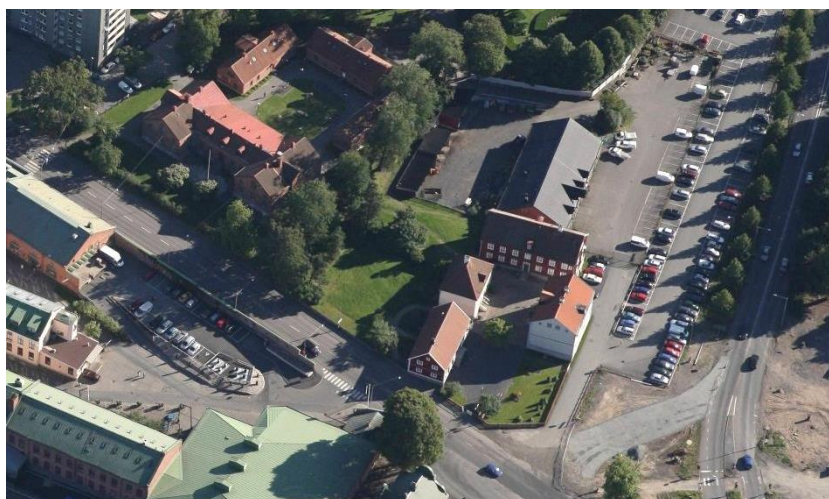
4.1 Tändsticksfabriken

Tändsticksfabriken omfattade även området sydväst om det område som idag uppfattas som fabriksområdet, där bl. a det s.k. Hospitalsområdet finns.

Det visuella sambandet mellan Tändsticksområdet och Hospitalsområdet har försvagats då spårdragningar mm tagits bort, särskilt gäller detta söder och väster om Hospitalsområdet där byggnader också rivits. Det är därför av stort värde att inte ytterligare försvaga utan tvärtom stärka kopplingen mellan dessa båda områden, exempelvis genom att markera spårdragningar och uppföra byggnader där tidigare byggnader varit placerade.

Illustration över Tändsticksfabrikens västra del från början av 1900-talet. Hospitalsbyggnaderna syns mitt i bild. Till höger syns Ångpannehuset. Jönköpings kommun.

Flygbild över samma område idag. Kopplingen mellan de två områdena har suddats ut. Jönköpings kommun.

4.2 Tändsticksområdet

Tändsticksområdet kallas den sammanhållna del av fabriken som omgärdas av Järnväggsgatan och Västra Storgatan.

Tändsticksområdet har fram till idag endast haft två ägare vilket gjort att bebyggelsen är likartad och sammanhållen.

Mark

Markbeläggningen har ursprungligen varit grus med stensatta rännor för dagvatten längs fasaderna. I gatornas mitt har funnits spårdragningar för järnväg och av dessa finns endast en liten sträckning kvar i Svavelsticksgränd. Dagens markbeläggning speglar den ursprungliga då det är stensatt längs fasaderna medan mittpartiet är asfalterat. Stensättningen framför den f.d. Brandstationen är ursprunglig och visar utfarterna från portarna.

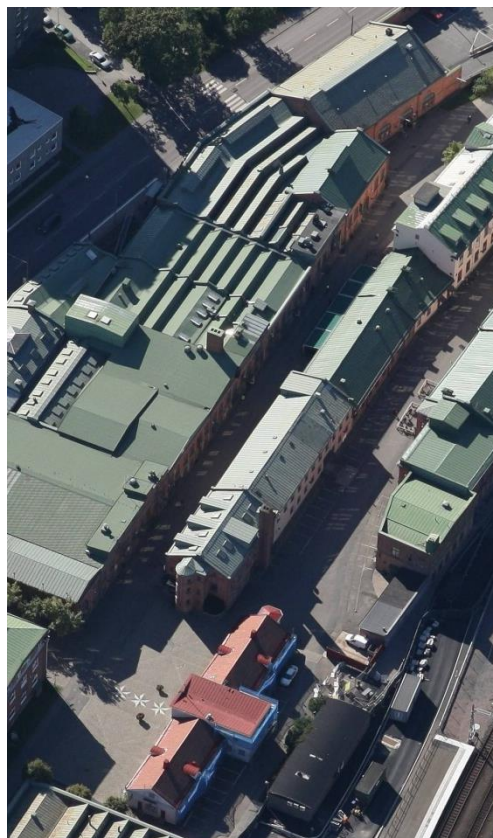
Vy över området från väster, 1883. Notera den grusbelagda marken med järnvägsspår och de stensatta rännorna intill husfasaderna.

Rivningsförbud och byggrätt

Bebyggelsen i området visar tändsticksfabrikationens ursprung, dess snabba tillväxt under 1800-talets slut och 1900-talets början samt de minskade investeringarna under 1900-talet. Området blev under 1900-talet i stort sett fullbyggt och få byggnader har rivits sedan den sista byggnaden uppfördes. Området är därför komplett vilket ger det ett stort kulturhistoriskt värde. För att bibehålla detta värde bör samtliga byggnader ges rivningsförbud. Däremot bör det göras möjligt att återuppföra några sedan tidigare rivna byggnader genom att lägga ut byggrätter med motsvarande volym, främst gäller detta det försvunna bränsleskjulet i områdets östra del som idag består av en parkeringsplats.

Material

Uppdelningen i fasadmaterial mellan trä, puts och tegel speglar den byggnadstekniska utvecklingen i området liksom byggnadernas ålder. Fasadmaterial skall därför inte bytas ut. Tegelfasader får ej putsas eller målas över utan skall bibehållas och vid underhåll fogstrykas med pärlformad fogslev. Socklarna i området är ofta i natursten och ska inte förvanskas genom putsning eller övermålning. Det dominerande takmaterialet bör även fortsättningsvis vara grönmålad plåt, företrädesvis skivtäckt.

Tegel, gul puts och gröna plåttak är dominerande material. Flygbild Tekniska kontoret, Jönköpings kommun.

Dörrar och fönster

Fönstren i området är till stor del från tiden då området fortfarande var tändsticksfabrik och även om alla inte är ursprungliga så har de ett värde då de ger området en ålderdomlig prägel. På ett fåtal byggnader, som Magasinet, har fönstren förvanskats och bör återställas. Dörrar och portar är även de till stor del från tiden då området var tändsticksfabrik. Den dörrtyp som satts in de senaste åren har ett alltför modernt utförande och bör ersättas av ett mer traditionellt. Flera byggnader har sågtak eller andra takfönster och bör därför inte byggas på med fler våningar. Flera av sågtaken och takfönstren är förbyggda och bör återställas.

Fasadkomplement

Befintliga balkonger ska bibehållas. Övergången mellan A7 och B6 får ej rivas utan skivorna som täcker fönstren bör tas bort så att dess ursprungliga utseende återställs. Det är den enda av ursprungligen totalt tre övergångar mellan husen i området. Övergångarna speglar produktionsinriktningen. Traversen framför kulturhuset ska bevaras.

Interiörer

Interiört är de flesta byggnaderna relativt hårt ombyggda och i stort sett all industriell utrustning är borttagen. I några byggnader finns äldre gjutjärnspelare mm fortfarande synliga men betydligt fler kan, liksom äldre material och färgsättningar, finnas dolda bakom senare tillkomna skivmaterial och andra inklädnader. I flera byggander finns även fast inredning i form av fanérbeklädnader. Dessa har sannolikt sitt ursprung i den fanér fabriken själv tillverkade, för askar och lådor. Lovplikten bör därför höjas och villkoras med att antikvarisk förundersökning genomförs inför förändringar.

Ursprungligt tak och synlig byggnadsstomme i byggnad D

Synlig byggnadsstomme i byggnad C

Synlig stomme och travers i byggnad D

Fanérbeklädd vägg i byggnad E

5 Etablering av P-hus

Det gamla hospitalsområdet ligger på platsen för en tidig bostadsetablering och den sedan 1936 kulverterade Junebäcken har historiskt haft betydelse som fysisk gräns mellan Västergötland och Småland. Från medeltiden och under 1600 - 1700-talen och en bit in på 1800-talet har här funnits bebyggelse av vårdkaraktär. De befintliga byggnaderna i kvarteret Jamben 2, uppförda mellan 1777- 1852, har varit hospital och länslassarett. 1877 övertogs dessa byggnader av tändsticksfabriken, som även införlivade stora områden söderut, längs Junebäcken och Junevägen ner till nuvarande Kungsgatan. Hela detta område, med östlig gräns mot Slottskyrkogården och nuvarande Lagermansgatan, var från 1800-talets slut fyllt med järnvägsspår, virkesupplag, magasinsbyggnader m.m. Av denna bebyggelse återstår idag endast tegelbyggnaden i kvarteret Jamben 3, som uppfördes 1879 som torkhus för bräder.

Den södra delen av detta stora industriområde har under 1900-talets senare del bebyggts med skola, idrottsanläggning och bostäder. Utredningsområdet har avrivits, asfalterats och används idag för markparkering, med undantag för en mindre yta längst i norr där en gräsmatta anlagts. Den historiska kopplingen till Tändsticksområdet är otydlig och Hospitalsområdets avslutas abrupt mot väster.

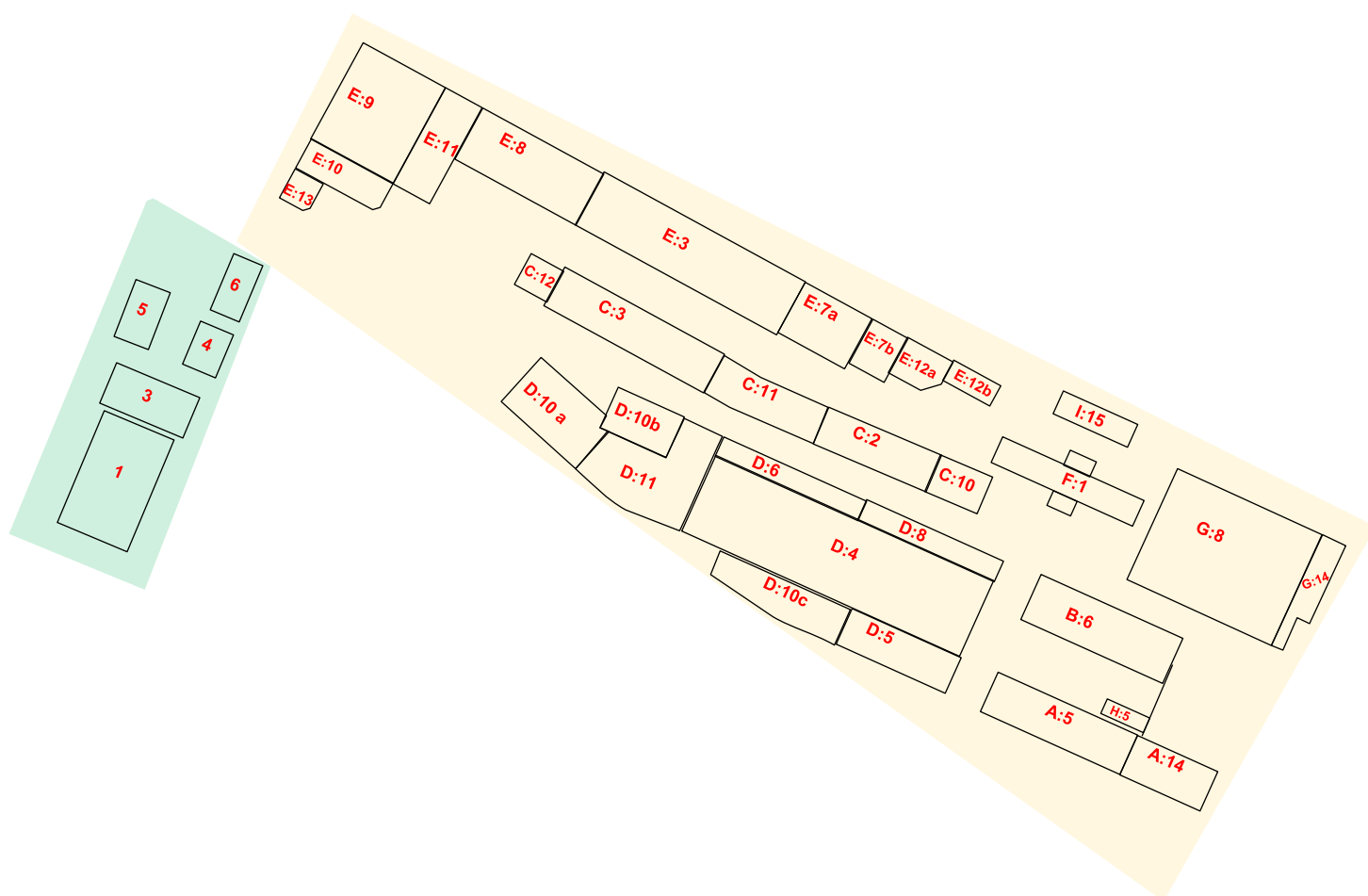
Såväl tändsticksfabriken som resterna av den äldre småskaliga bebyggelsen, bl. a Hospitalsområdet, är upptagna i riksintressebeskrivningen. Kompletterande bebyggelse på den nuvarande parkeringsplatsen utmed Junevägen skulle inte påtagligt skada Jamben 2 och 3's kulturhistoriska värden. En sådan etablering skulle till och med kunna stärka kopplingen till Tändsticksområdet och balansera Hospitalsområdets gräns mot väster. Förutsättningen är att ny bebyggelse anpassas till den befintliga bebyggelsens skala, takform, material och färgsättning. Bebyggelsens funktion kan vara P-hus, men för att stärka Tändsticksområdet skulle bostäder vara ett positivt inslag.

En byggnad på platsen skulle kunna stärka kopplingen till Tändsticksområdet och balansera Hospitalsområdets gräns mot väster.

Kulturhistorisk utredning. Tändsticksfabriken, Jönköping

Husbilaga

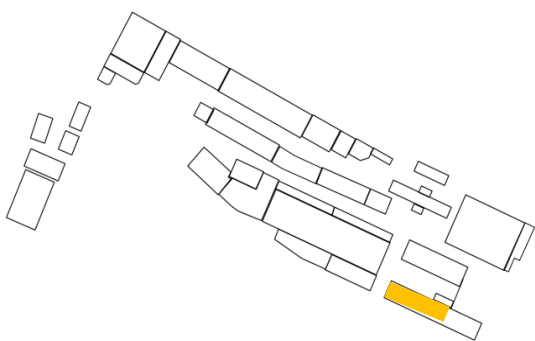

Tändsticksområdets byggnader har beteckningar A-I enligt Jönköpings kommuns system. Den efterföljande siffran anger byggnadskronologi, så att den äldsta byggnaden har 1 (F:1) och den yngsta har 15 (I:15)

Hospitalsområdets byggnader (Jamben 2 och Jamben 3) har sifferbeteckningar enligt Jönköpings kommuns system.

Jönköpings tändsticksområde 1

A:5

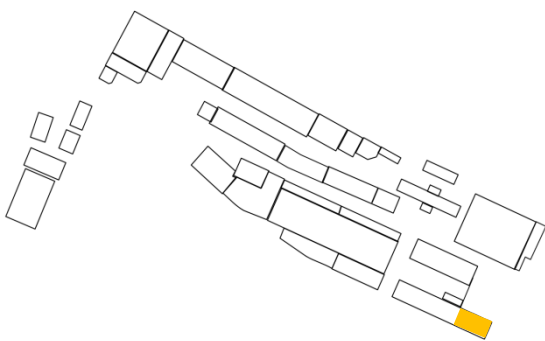

Uppförd 1873-74
Ursprunglig funktion Kontor
Nuvarande användning Kontor

Värdefulla byggnadselement
 Puts med listverk, naturstenssockel, äldre träfönster, glasade trädörrar, falsat plåttak, skorstenar.

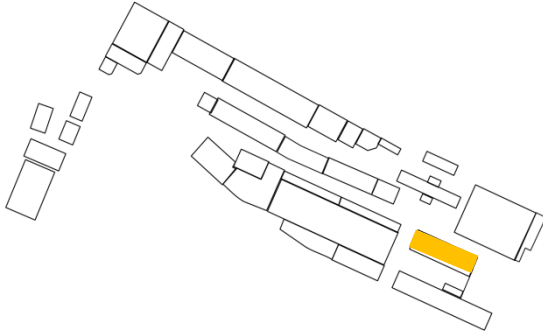
Interiör
 Boaserade kontorsrum.

A:14

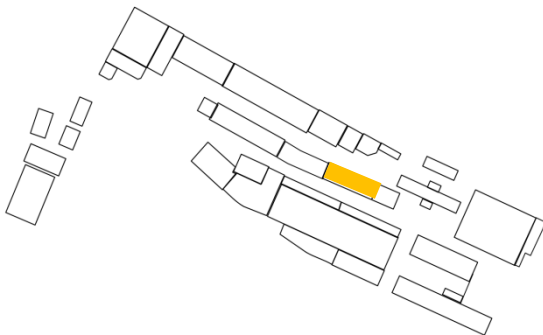
Uppförd 1950
Ursprunglig funktion Kontor
Nuvarande användning Kontor

Värdefulla byggnadselement
 Puts med listverk, naturstenssockel, äldre träfönster, glasade trädörrar, falsat plåttak.

B:6

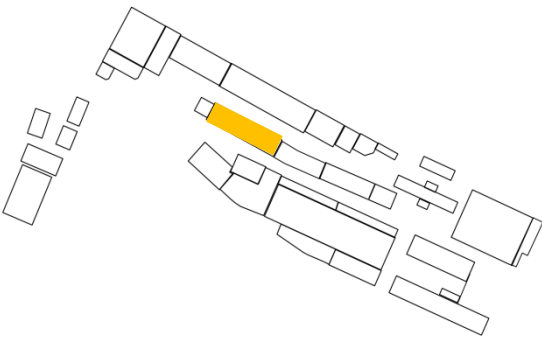
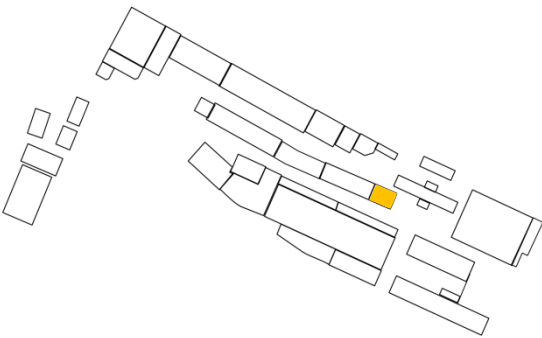
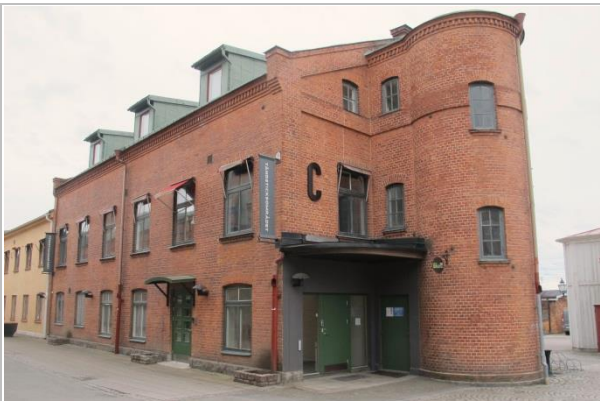
Uppförd	1875
Ursprunglig funktion	Magasin
Nuvarande användning	Studentbostäder

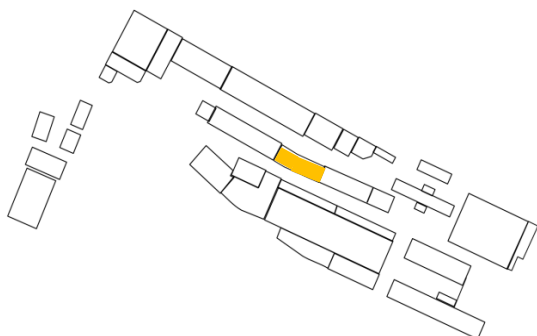
Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågfris, ankarjärn, naturstenssockel, falsat plåttak.

C:2

Uppförd	1856
Ursprunglig funktion	Tändsticksfabrik med ångmaskin
Nuvarande användning	Kontor

Värdefulla byggnadselement
Putsfasad med takfotslist, ankarjärn, äldre träfönster, trädörrar, falsat plåttak, skorsten.

C:3		
		
Uppförd Ursprunglig funktion Nuvarande användning	1857 Textilfabrik Butiker, studentbostäder	Värdefulla byggnadselement Putsad fasad med takfotslist, äldre träfönster, falsat plåttak, trädörrar, smidesbalkong, ankarjärn.
C:10		
		
Uppförd Ursprunglig funktion Nuvarande användning	1901 Tändsticks- och splintfabrik Butiker och kontor	Värdefulla byggnadselement Tegelfasad med pärlfog och takfotslist med tandsnitt, naturstenssockel, äldre träfönster, trädörrar, falsat plåttak. Interiör Gjutjärnspelare, bremervalsbjälklag, spegeldörrar.

C:11**Uppförd**

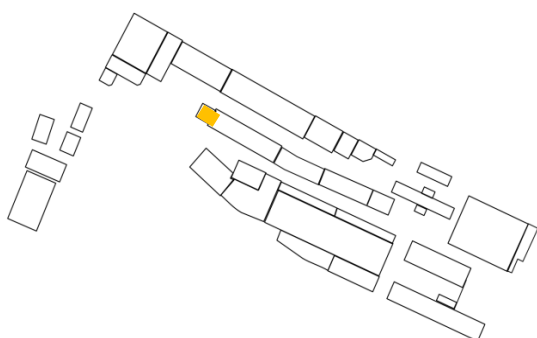
1906

Ursprunglig funktionTändsticks- och
splintfabrik**Nuvarande användning**

Restaurang, bar

Värdefulla byggnadselementTegelfasad med pärlfog, äldre träfönster,
träddörrar, falsat plåttak(över ursprungliga taket).**Interiör**

Gjutjärnspelare, takfönster(förbyggda)

C:12**Uppförd**

1911

Ursprunglig funktion

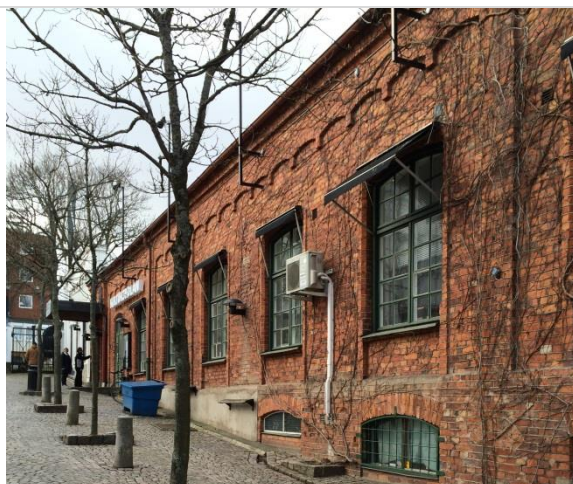
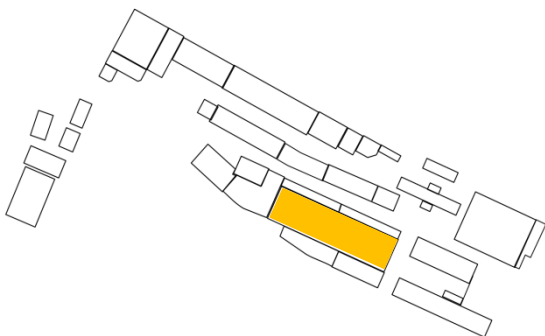
Snickeri, tryckeri

Nuvarande användning

Butik

Värdefulla byggnadselementPutsad fasad med takfotslist, äldre träfönster,
falsat plåttak, träddörrar, ankarjärn.

D:4

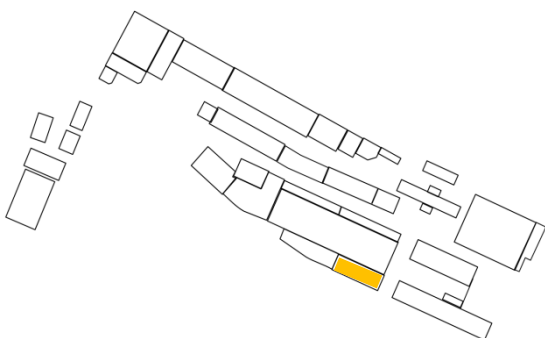

Uppförd	1869
Ursprunglig funktion	Tändsticksfabrik
Nuvarande användning	Butik, museum, kulturskola

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågriser, sågtandstak (delvis förbyggt och överbyggt), äldre träfönster.

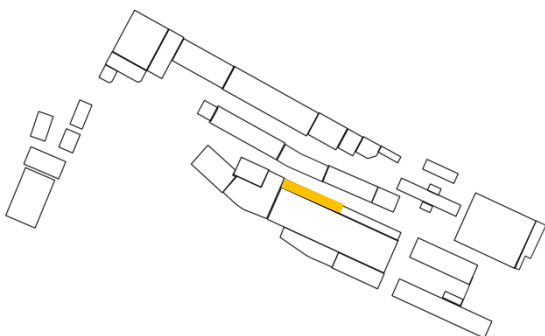
Interiör
Gjutjärnspelare, sågtandstak(delvis förbyggt).

D:5

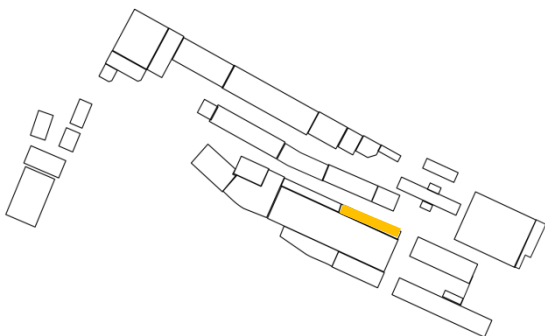
Uppförd	1873
Ursprunglig funktion	Torkhus
Nuvarande användning	Kulturskola

Värdefulla byggnadselement
Puts med listverk, naturstenssockel, äldre gjutjärnsfönster, äldre träfönster, falsat plåttak.

D:6

Uppförd 1876
Ursprunglig funktion Kontor
Nuvarande användning Butiker, museum, kulturskola

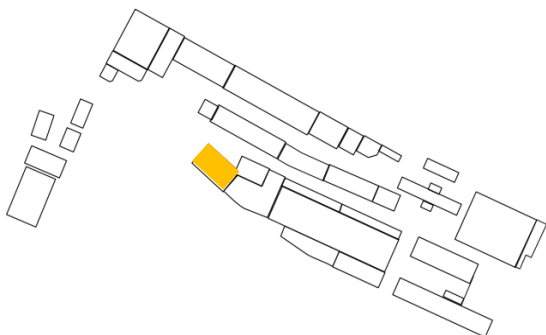
Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener, takfotslist och bågfris, äldre gjutjärnsfönster, träfönster, trädörrar, utrymningsbalkonger i smide, falsat plåttak.

D:8

Uppförd 1881
Ursprunglig funktion Tändsticksfabrik
Nuvarande användning Butiker, kulturskola

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener, takfotslist och bågfris, äldre gjutjärnsfönster, träfönster, trädörrar, utrymningsbalkonger i smide, falsat plåttak.

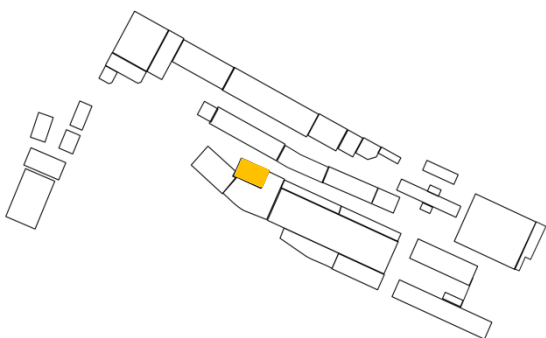
D:10a

Uppförd 1901
Ursprunglig funktion Ångpannehus
Nuvarande användning Butiker

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener, takfotslist och bågfris, äldre träfönster, trädörrar, falsat plåttak.

D:10b

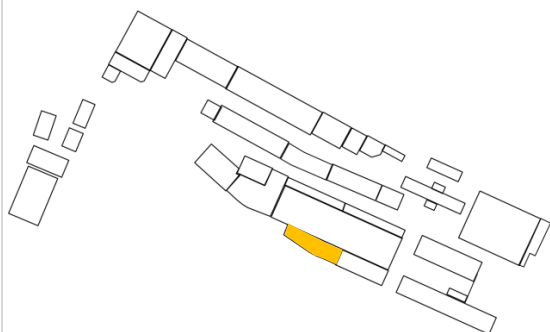

Uppförd 1901
Ursprunglig funktion Maskinhus
Nuvarande användning Restaurang

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener, takfotslist och bågfris, mönstermurat årtal "1901", äldre träfönster, trädörrar, falsat plåttak, taklanternin.

Interiör
Gjutjärnsspelare, traverskran.

D:10c

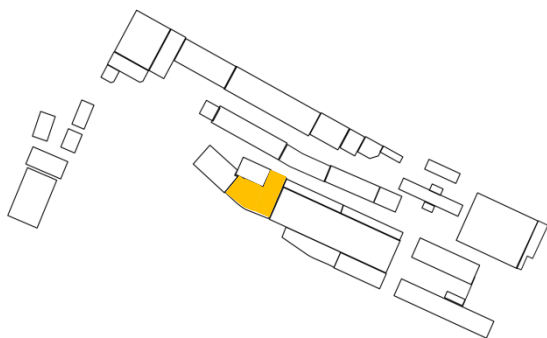

Uppförd 1901
Ursprunglig funktion Tändsticksfabrik
Nuvarande användning Kulturskola

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener takfotslist och på västra delen bågfriser, ankarslutar, äldre gjutjärnsfönster, äldre träfönster, falsat plåttak med taklanternin och (igensatta) takfallsfönster.

Interiör
Boaserat rum innehållande ett spiskomplex med bänkar som är smyckade med sniderier och bildhuggna träskulpturer.

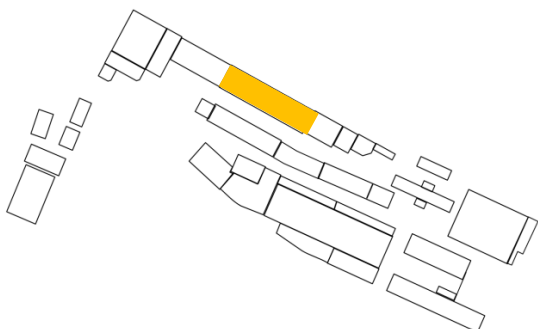
D:11

Uppförd 1907
Ursprunglig funktion Tändsticksfabrik
Nuvarande användning Butik och snickeri

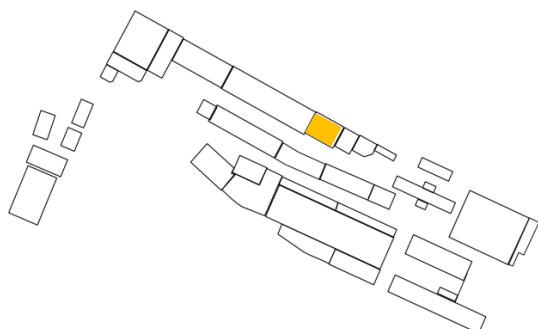
Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener, takfotslist och bågfris, äldre träfönster, trädörrar, utrymningsbalkonger i smide, falsat plåttak, sågtandstak(delvis överbyggt) och taklanternin.

Interiör
Gjutjärnspelare, sågtandstak.

E:3

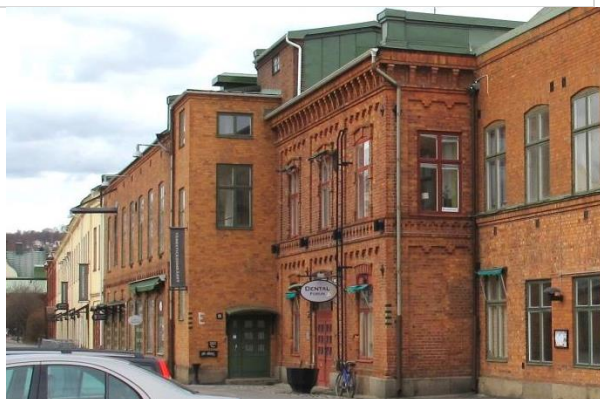
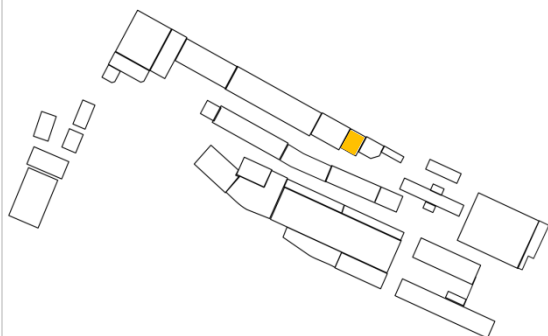
Uppförd 1857
Ursprunglig funktion Väveri
Nuvarande användning Kontor

Värdefulla byggnadselement
 Putsad fasad med takfotslist, falsat plåttak, äldre träfönster, glasade trädörrar, gjutjärnsventiler.

E:7a

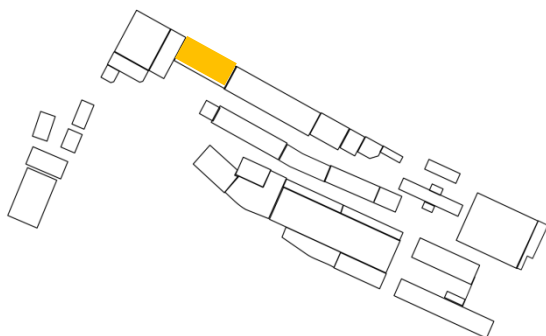
Uppförd 1879
Ursprunglig funktion Ångpannehus, brandstation
Nuvarande användning Restaurang, kontor

Värdefulla byggnadselement
 Tegelfasad med pärlfog, takfotslist och bågfris, äldre träfönster, äldre träportar, inlastningshiss, gjutjärnsventiler, ankarjärn, falsat plåttak. Äldre stensättning.

E:7b

Uppförd 1879
Ursprunglig funktion Kontor
Nuvarande användning Ångmaskin,
 kalorifär,
 torkinrättning

Värdefulla byggnadselement
 Kraftigt dekorerad tegelfasad med pärlfog,
 ankarslut, äldre träfönster, falsat plåttak,
 naturstenssockel,

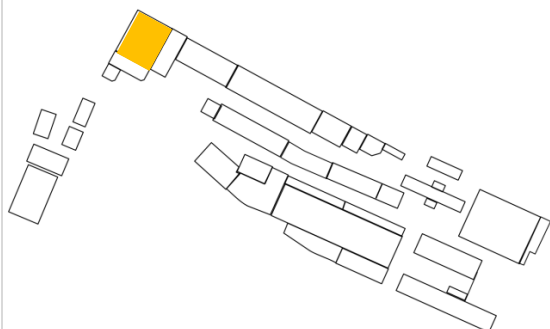
E:8

Uppförd 1881
Ursprunglig funktion Askfabrik
Nuvarande användning Kulturhus

Värdefulla byggnadselement
 Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågfris,
 takfotslist med tandsnittsfris, träfönster och
 glasade träportar, gjutjärnsgaller och
 granitsockel, falsat plåttak. Travers framför
 byggnaden.

Interiör
 Spiraltrappa i gjutjärn.

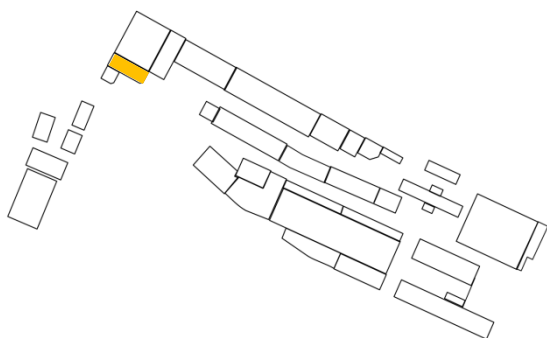
E:9

Uppförd 1886
Ursprunglig funktion Snickeri
Nuvarande användning Kulturhus, biograf

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågfris, takfotslist med tandsnittsfris, äldre träfönster och äldre träportar, gjutjärnsgaller och granitsockel. Sågtandstak (förbyggt och överbyggt)
Interiör
Gjutjärnspelare, boasering i fanér.

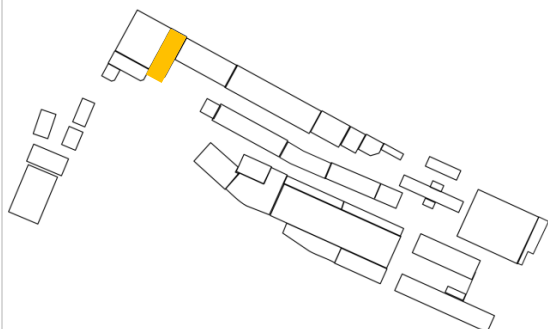
E:10

Uppförd 1903
Ursprunglig funktion Snickeri
Nuvarande användning Kulturhus, biograf

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågfris, takfotslist med tandsnittsfris, äldre träfönster och äldre träportar, gjutjärnsgaller och granitsockel. Sågtandstak (förbyggt och överbyggt)

E:11

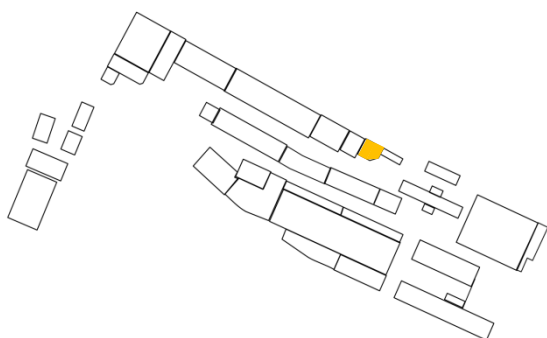

Uppförd 1906
Ursprunglig funktion Spånfabrik, måleri
Nuvarande användning Kulturhus

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågfris, takfotslist med tandsnittsfris, äldre träfönster och äldre träportar, gjutjärnsgaller och granitsockel. Sågtandstak (förbyggt och överbyggt)

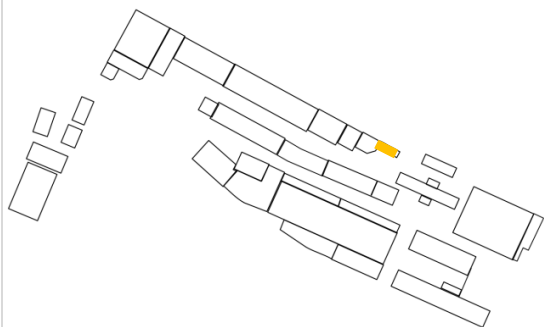
Interiör
Gjutjärnspelare

E:12a

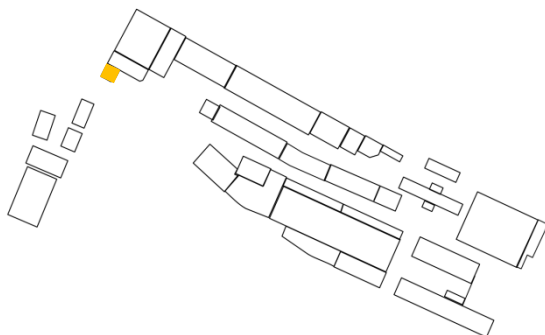
Uppförd 1911
Ursprunglig funktion Vaktstuga, splinttork
Nuvarande användning Kontor, utbildning, galleri

Värdefulla byggnadselement
Tegelfasad med pärlfog, våningsband och takfotslist, äldre träfönster, äldre träport, falsat plåttak.

E:12b

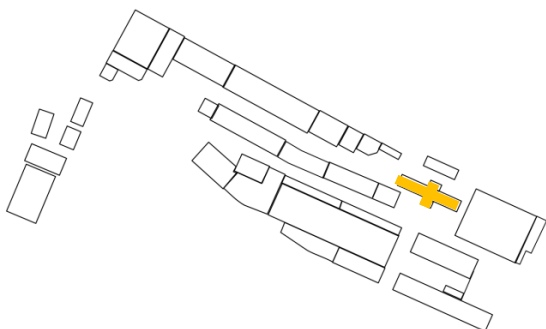
Uppförd 1911
Ursprunglig funktion Uthusbod, murarebod
Nuvarande användning Kontor, butik

Värdefulla byggnadselement
 Tegelfasad med pärlfog, äldre träfönster och äldre trädörrar, papptak.

E:13

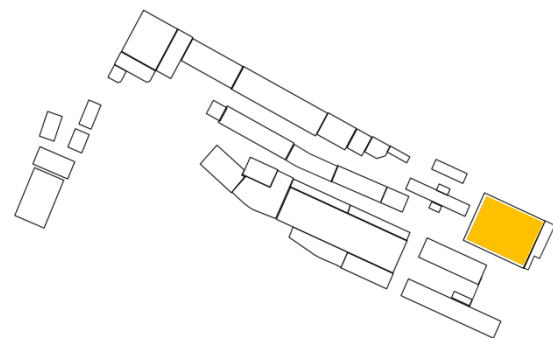
Uppförd 1918
Ursprunglig funktion Snickeri
Nuvarande användning -

Värdefulla byggnadselement
 Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågfris, takfotslist med tandsnittsfris, äldre träfönster och äldre träportar, falsat plåttak, skorsten.

F:1

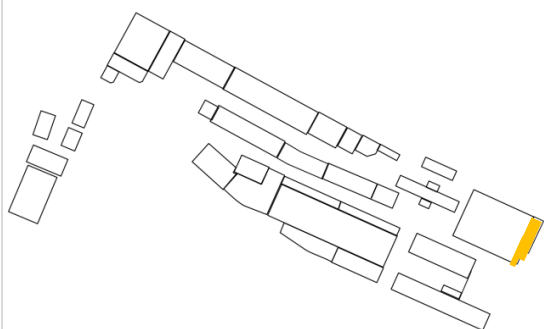
Uppförd	1847-48
Ursprunglig funktion	Tändsticksfabrik
Nuvarande användning	Museum

Värdefulla byggnadselement
 Locklistpanel med mittsalit med våningsband och klocka, tegeltak med fotränna, motfallstak i falsad plåt, skorstenar, kupor, äldre träfönster och äldre dörrar.
Interiör
 Trägol, spegeldörrar, listverk.

G:8

Uppförd	1881
Ursprunglig funktion	Kontor
Nuvarande användning	Repetitions-lokaler, ateljéer m.m.

Värdefulla byggnadselement
 Tegelfasad med pärlfog, lisener och bågris, takfotslist med tandsnittsfris, fönsteromfattningar, äldre träfönster och äldre träportar, gjutjärnsgaller och ankarjärn. Sågtandstak (delvis överbyggt)
Interiör
 Gjutjärnspelare, sågtandstak.

G:14

Uppförd

1950-tal

Ursprunglig funktion

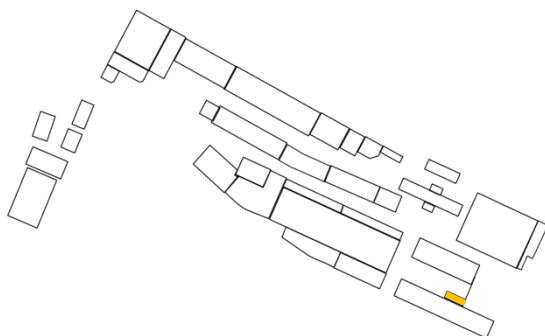
Serviceverkstad

Nuvarande användning

Repetitions-
lokaler, ateljéer

Värdefulla byggnadselement

Tegelfasad med liggande tegel och stående tegel i rundat hörn med fönsterband, äldre träfönster och dörrar.

H:5

Uppförd

1873

Ursprunglig funktion

Lokomobilhus

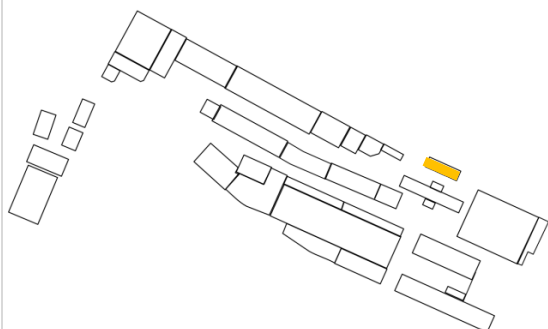
Nuvarande användning

Kontor

Värdefulla byggnadselement

Putsad fasad med takfotsfris, förstuga med fasad i locklistpanel. Falsat plåttak, takfot med utskurna bjälkändar, äldre träfönster.

I:15

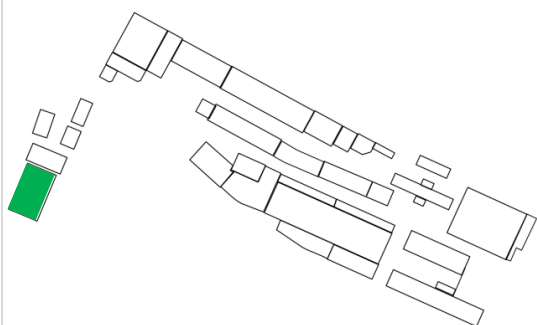
Uppförd 1960-1980
Ursprunglig funktion SJ
Nuvarande användning SJ

Värdefulla byggnadselement

-

Jamben 2 och Jamben 3

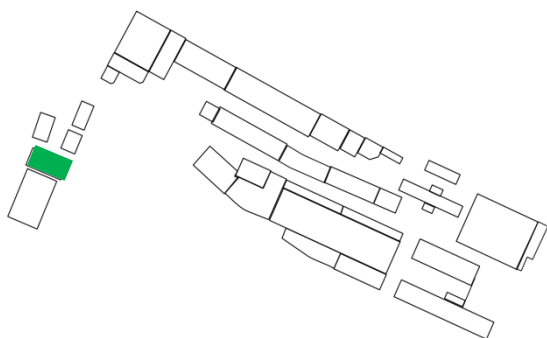
1

Uppförd 1879
Ursprunglig funktion Torkhus för bräder
Nuvarande användning Förråd, garage

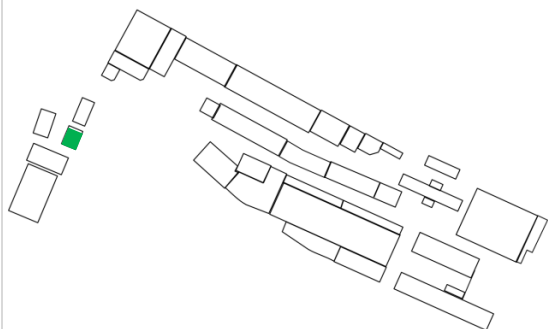
Värdefulla byggnadselement
 Tegelfasad med lisener och takfotslist, äldre fönster, dörrar och portar, falsat svart plåttak.

3

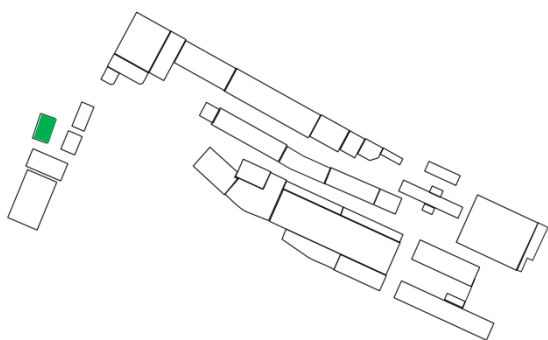
Uppförd 1795
Ursprunglig funktion Hospital
Nuvarande användning Hembygds-förening

Värdefulla byggnadselement
 Fasad med rödfärgad locklistpanel, äldre tegeltak med fotränna, skorsten, äldre fönster och dörrar.

4

Uppförd 1774-1777
Ursprunglig funktion Bostad
Nuvarande användning Museum

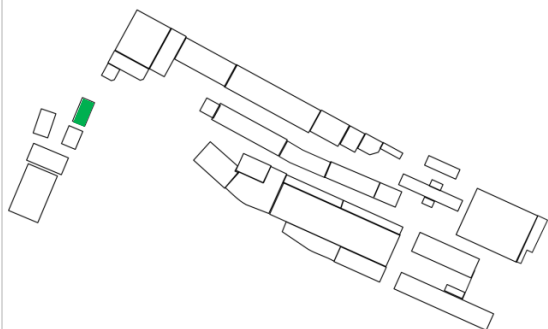
Värdefulla byggnadselement
 Sprit- och slätputsad fasad med takfotslist, dörr- och fönsteromfattningar, kraftiga stentrappor, äldre fönster och dörrar, valmat tegeltäckt sadeltak med takkupa och murad skorsten.

Uppförd 1851-1852
Ursprunglig funktion Kurhus
Nuvarande användning Bostäder

Värdefulla byggnadselement
 Fasad med locklistpanel, mittrisalit, hörnpilastrar, dörr- och fönsteromfattningar, äldre fönster och dörrar, tegeltak med murade skorstenar.

6

Uppförd

1807

Ursprunglig funktion

Viktualiebod

Nuvarande användningKommunala
service-
funktioner**Värdefulla byggnadselement**Fasad i rödfärgad locklistpanel med
våningsband, fönsteromfattningar och
hörnknutlådor, äldre fönster och dörrar.